

V. N. Kuzněčov: *Francuzskoje neogegeľjanstvo*. Moskva, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta 1982, 197 s.

Nepopiratelný význam Hegelovy filozofie pro vznik marxismu je jedním z důvodů zájmu marxistických filozofů a historiků filozofie o současnou recepci hegelianismu v buržoazní filozofii. V. N. Kuzněčov se ve své nové knize věnuje francouzskému novohegelovství, směru, který má jak široké mezinárodní kořeny, tak velký vliv, zprostředkovaný zejména francouzským existencialismem.

V úvodní stati se Kuzněčov zabývá dějinami vlivu hegelovské filozofie ve Francii, další tři kapitoly jsou věnovány nejvýznamnějším postavám francouzského novohegelianismu — J. Wahlovi, A. Kojěvovi a J. Hyppolitovi — závěrečná kapitola pak vlivu těchto filozofů na přední francouzské existencialisty a revizionisty.

Podle Kuzněčova vyvolaly oživení zájmu o Hegelovu filozofii ve 20. letech našeho století aktuální filozofické a ideologické potřeby. Buržoazie hledala metodologický nástroj, který by jí umožnil myšlenkově se zmocnit současného bouřlivého vývoje společnosti, a to tak, že toto pochopení by bylo současně protiváhou marxismu. Proto se právě v této době rodí ve Francii novohegelovská filozofie na základě německého a snad i ruského novohegelianství, kierkegaardovského a heideggerovského existencialismu a husserlovské fenomenologie.

Prvním představitelem francouzského novohegelianismu byl Jean Wahl (1888—1974), který — odlišně od svých následovníků — interpretoval Hegela především jako náboženského myslitele. Wahl navázal na práce mladého Hegela a na skutečnost, že v nich — podle jeho názoru — převažují náboženská témata. Wahl zdůrazňoval pojem „nešťastného vědomí“, který prý Hegel připisoval i bohu a na tomto základě interpretoval nábožensky i Hegelovu logiku. V této souvislosti také neuznával panlogismus Hegelovy filozofie a naopak v ní nacházel — ovlivněn existencialismem — silné iracionální a romantické prvky.

Kuzněčov se ve své kritické interpretaci Wahlových názorů snaží ukázat jejich nedostatky na základě historického a obsahového rozboru Hegelova díla. Zařazením Hegela do kontextu jak německé klasické filozofie, tak německého romantismu, ukazuje relativní autonomnost Hegelova filozofického vývoje a jeho odklon od názorů romantiků. Na základě rozboru komplexu Hegelových děl tvrdí, že v Hegelově díle od počátku převládala filozofická problematika, i když někdy — zvláště v tvorbě mladého Hegela — byla vztahena ke konkrétním problémům práva, dějin, umění, morálky a náboženství. Hegelova filozofie, jak ukazuje právě rozbor Hegelovy Vědy o logice, který Wahl nedokončil, byla bytostně racionální, i když racionalismus Hegelovi sloužil k rozpracování idealistického systému.

Na rozdíl od Wahla interpretoval Alexandre Kojève (1902—1968) Hegelovu filozofii ve smyslu ateistického antropologismu. Vycházel přitom zejména z rozboru Hegelovy Fenomenologie ducha chápané v intencích levého hegelismu. Hegelův „ateismus“ je podle jeho názoru zbožštěním člověka. Souhlasil s Feuerbachovou myšlenkou, že v obrazu křesťanského boha se objevuje rodová podstata člověka, jeho organické zapojení do společnosti. Až do Hegela prý postihovalo univerzálnost lidského bytí pouze náboženství, zatímco předhegelovská filozofie chápala člověka pouze jako individuum, a proto musela být doplňována teologií. Teprve od Hegela je univerzálnost člověka postižena ve filozofii.

Hegelovu dialektiku interpretoval Kojève ve smyslu heideggerovského existencialismu. Proto kritizoval Hegelovu myšlenku dialektiky přírody, proto zdůrazňoval při úvahách o člověku kategorie „ničeho“ a „negativity“. Hegelovu metodu Kojève vykládal v souladu s fenomenologií jako metodu nazíravé intuíce. Nebral přitom ohled na Hegelův důraz na odrážení vnitřní nutnosti předmětů ve vědě a na skutečnost, že jeho metoda nutně souvisí s celým jeho systémem objektivního idealismu.

Hlavní Hegelovu zásluhu viděl Kojève v zavedení historické a genetické antropologie. I zde vycházel z rozboru Fenomenologie ducha, v níž ztotožnil Hegelovy úvahy o vzniku a vývoji sebevědomí s antropogenezí, přičemž zdůrazňoval roli práce v tomto procesu. Ve Fenomenologii ducha však můžeme sice nalézt pasáže týkající se vývoje vědomí, ale ne jeho vzniku. Podle Kuzněčova zde Kojève nepřipustným způsobem vnáší do Hegelovy filozofie Marxovy myšlenky. To se týká i Kojěvových úvah o vztahu Hegela k revoluci, při nichž Kojève zamlčel ty pasáže Hegelova díla, v nichž se Hegel staví k revoluci nepřátelsky. Tyto skutečnosti se Kojève snažil obejít tím, že revoluci a zejména revoluční teror interpretoval v termínech heideggerovského existencialismu (svoboda, strach ze smrti) a přizpůsoboval této interpretaci i Hegelovy názory. Objektivně tím podporoval v 60. a 70. letech tendence k levicovému extrémismu ve Francii.

Kuzněčov ostře kritizuje i Kojěvovu interpretaci konce historie, zejména jeho úvahy o tom, že po zániku boje a práce zanikne i lidství a člověk jakožto sebevědomá bytost skončí svou skutečnou lidskou existencí. Kojěvovu domněnku, že posthistorická epocha začala vítězstvím francouzské

revoluce a po něm se stále rozšiřuje na další země, Kuzněcov oprávněně charakterizuje jako apologii buržoazní společnosti. V této souvislosti upozorňuje i na nedůslednost Kojěvova ateismu. I když Kojève náboženství místy velmi ostře kritizoval, tvrdil na druhé straně, že konečné vítězství ateismu je znemožněno existencí těch lidí, kteří nejsou s to pochopit ateistické myšlenky.

Jean Hyppolite (1907–1968) korigoval přehnané antropologickou a ateistickou interpretaci Hegela u Kojěva. Hyppolite patřil mezi novohegelovce ovlivněné existencialismem. Proto také při úvahách o Hegelově filozofii poněkud přecenil práce mladého Hegela na úkor systému jeho filozofie. V souladu s tím se u Hyppolita dostaly do popředí iracionalistické momenty Hegelovy filozofie, byla zdůrazněna rozpornost a odcizenost lidského bytí a nemožnost jejich překonání. Podle Kuzněcova vyplývá Hyppolitova iracionalizace Hegelovy filozofie z toho, že Hyppolite sám idealisticky ontologizoval gnozeologickou iracionalnost, že iracionalitu představ změnil v iracionalitu bytí. Proto mu unikl význam Hegelovy logiky a jeho systému.

Hyppolite se při mnoha příležitostech zabýval vztahem Marxe a Hegela. Podle Kuzněcova se snažil redukovat marxismus na hegelianství a všechny odchylky mezi nimi interpretovat v neprospěch marxismu. Hyppolite nepostřehl rozdíl mezi zdroji a součástmi marxismu a nebyl s to vidět v marxismu autonomní filozofický systém, v němž byly rozpracovány a přehodnoceny nejenom problémy naznačené už u Hegela, ale i otázky, které jsou specifické pro marxismus. Marxismus zredukován na hegelianismus se pokoušel doplnit tak, aby byl slučitelný s existencialistickým proudem novohegelovství.

V závěrečné stati se Kuzněcov zabývá vlivem francouzského novohegelianismu na francouzský ateistický existencialismus (J.-P. Sartre, M. Merleau-Ponty) a revizionismus (G. Lefebvre, R. Garaudy). Na rozdíl od rozborů ve třech hlavních kapitolách je zde problematika pouze povrchně naznačena. Tato skutečnost do určité míry snižuje význam jinak velmi hodnotné Kuzněcovovy knihy, zvláště když i ze závěrečných pasáží vyplývá, že otázky vlivu novohegelianismu na jmenované proudy by mohly být velmi zajímavé a když jádro knihy ukazuje dostatečně přesvědčivě, že Kuzněcov by mohl podat daleko lepší rozbor této problematiky než ten, kterého se čtenáři dostává.

Ivana Holzbachová

F. Braudel, F. Coarelli, M. Aymard: Morze Śródziemne, Region i jego dzieje. Gdańsk, 1982, Wydawnictwo Morskie, 141 s.

Knížka svěžích esejů, jež z francouzštiny přeložila M. Boduszyńska-Borowikova, vypovídá o historii i současnosti regionu Středozemního moře. Autoři se pokusili vystihnout a vyloužit alespoň část z nepřehledného množství událostí, souvislostí, vztahů a vlivů, jejichž výslednicí je dnešní charakter oblasti, která sehrála rozhodující roli při formování evropské kultury.

První velká lidská společenství, říše Sumerů, Chetitů a starý Egypt, tu prožily svůj vzestup, vrchol i pád. Autoři se zamýšlejí nad jejich dějinami a dospívají k názoru, že společenský vývoj nelze vysvětlovat působením jen několika faktorů; ekonomika a politika, lidská práce a psychika, klima i geografické podmínky — to vše jsou činitelé, jež se účastní na utváření dějin. Ve svých esejích proto nepodávají jen sumu dat či výčty vítězných nebo prohraných bitev a válek, ale usilují o pochopení složitých vztahů mezi minulostí a současností, mezi člověkem, společností a přírodou, proto v nich uplatňují i hlediska sociologická, psychologická a ekologická.

Autoři seznamují dále čtenáře s kulturami Kréty, antického Řecka i Říma, a to opět v jejich souvislostech a návaznosti. Zajímavě líčí historii mořeplavby a obchodu i důsledky jejich rozvoje. Rozkvět styků mezi původně izolovanými společenstvími, kooperaci a vzájemné prolínání kultur provázal na druhé straně i nelibostný boj o nadvládu na moři i souši, migrace obyvatel, hladomory a epidemie, neustálé střídání „mořských vládců“. Poukazují na význam geografických a demografických faktorů pro vznik dělby práce, na ekologické problémy oblasti, které také úzce souvisejí s dějinným vývojem.

V jednotlivých kapitolách se střídají fakta a příklady se zobecňujícími závěry o tom, proč Středo moří, tento dříve „svět sám pro sebe“, vznikl prolínáním rozličných vlivů přírodních, střetáváním specifík Asie, Afriky a Evropy, jehož země hrály kdysi prim ve vývoji kultury, pronikáním „cizího obchodu a cizích válek“, rozvojem světového imperialismu zůstává stranou, stagnuje a zaostává. Někdejší námořní mocnosti — italské městské státy, Španělsko a Portugalsko — pozbývají postupně svůj vliv a v 17. století se stává „královnou moří“ Anglie, dělící se dočasně